

**ПРОМЕНИ В АКАДЕМИЧНАТА ЕТИКА В КРАЯ НА XX И
ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА XXI ВЕК**

ВАСИЛ ПРОДАНОВ

Тракийски научен институт – София

vprodanov@yahoo.com

**CHANGES IN ACADEMIC ETHICS AT THE END OF THE 20TH AND
THE FIRST DECADES OF THE 21st CENTURY**

VASSIL PRODANOV

Thracian Scientific Institute - Sofia

Abstract

Science and knowledge are a major tool of development, which means that academic ethics related to research and teaching are now more important than ever. The paper addresses several major issues: the growing need for regulation and ethical regulation of science; artificial intelligence, and changes in academic science; the marketization of education and science and their moral consequences; the relationship between ethics and ideologies; the growing risks of the consequences of science and the ethics of science; geopolitical confrontations and the ethics of science.

Keywords: academic ethics, artificial intelligence, marketization, ideologies, censorship

Различните етапи в развитието на познанието и академичните институции от Възраждането насам са свързани със създаването на съответни правила в тяхното функциониране. След Втората световна война се появяват първите етически кодекси в научните изследвания, а към 70-те години на XX век повечето американски университети официално имат такива кодекси, които през последните десетилетия станаха характерни за всички университети и научни организации. Непрекъснато се говори за етика на науката, етика на изследванията, етика в образованието, академична етика, академична почтеност – понятия, които са взаимосвързани и взаимопреплитащи се. Академичната етика е най-общото понятие, свързващо етиката на научната дейност и на образователния

процес, свързан с етиката на обучението на студентите и на тяхното поведение в образователния процес. Има специализирани списания по академична етика (Journal of Academic Ethics), курсове в университетите по академична етика, множество центрове по академична етика.

При това с ускоряването на този процес и увеличаването на хората, които професионално се занимават с наука, на университетите, научните институти се създават нови и нови изисквания. Това води до различни етапи в развитието на академичната етика. Трансформациите на научните изследвания на различните етапи на развитие на обществото водят до трансформации в нормативните и дескриптивни измерения на академичната етика. От 1980-те години насам с разгръщането на Третата индустриална революция рязко се ускорява процесът на производство на научни знания и нарастването на броят на хората, занимаващи се с наука, започва да се говори, че живеем в „общество на знанието“, в „информационно общество“, а през последните години в „дигитално общество“.

От 1990-те години в този контекст популярна става идеята, че дотогавашното разделяне на работещите на „сини“ и „бели якички“ вече не е достатъчно за обяснение на особеностите на труда и по-нататъшното успешно развитие ще става с „когнитивен труд“, полаган от превръщащите се постепенно в доминираща работна сила „работници на знанието“ (knowledge workers), които работят не на машини, както традиционните индустриални работници, а със знание, информация, данни (програмисти, лекари, фармацевти, архитекти, инженери, учени, дизайнери, счетоводители, адвокати, редактори, журналисти, преподаватели и пр.). Техният дял в работната сила в света непрекъснато ускорено расте с увеличаването на броя на завършващите висше образование. Оценките са, че през 2021 г. в света над 1 милиард души от работната сила са били „работници на знанието“. [1] Ако вземем само част от тези работници, свързани с академичната наука ще видим, че днес в света има повече учени и университети от всякога в световната история и разходите за наука и образование растат в световен план по-бързо от растежа на световния БВП и почти няма страни в света като България, в която делът на средствата за научни изследвания да бъде няколко пъти по-малък отколкото преди 35 години. По данни от 2021 г. общият брой на хората в света, занимаващи се с научни изследвания в света в държавни, недържавни и бизнес

организации, приравнен към броя на работните часове (тъй като някои работят на повече от едно място) е 14 милиона, а броят на хората, които работят в организации за научна и развойна дейност (фундаментални, приложни и експериментални изследвания) е 97 милиона души (тук се включват не само тези, които директно правят изследвания, но и мениджъри, администрация, технически специалисти, библиотекари и т.н.). [2] Около 90 % от учените, живяли някога в света са живи днес. В България е от малкото страни, в които нещата не стоят така – през 1988 г. у нас е имало 31 412 научни работници, през 2022 г. те са останали 24 350; в БАН те са намалели от 5059 през 1990 г. до 2700 души през 2020 г.

Държавите и частният бизнес отделят за научни изследвания нарастващо количество средства. Влагането на средства за учени и научни изследвания се разглежда като имащо ключова роля за иновативността и ускореността на развитие на държавите. Производството на научни знания е гигантско и се увеличава много бързо всяка година. През 2018 г. са публикувани 4.18 млн. академични статии в света, но техният брой, заедно с броя на учените така бързо се увеличава, че пет години по-късно през 2022 г. те са вече 5.14 млн., като около една пета от тях (най-голямото количество) са на китайски учени, а на второ и трето място по брой на статии са американските и индийски учени. [3] Тези процеси протичат в условията на рязка глобализация на научния процес в дигиталната епоха, когато гигантско количество научна информация от целия свят може моментално да се използва, нарастващо значение придобиват публикациите в международни издания, имаме ускорено увеличаване на възможностите за дистанционно участие в научни форуми и обучение от всяка точка на света.

Като се имат предвид системните фактори, които определят промените и в сферата на морала и академичната етика, ще се спра на няколко основни типа проблеми от последните няколко десетилетия, имащи връзка с моралните ценности и правещи още по-необходима академичната етика днес.

Първият от тях е нарастващата необходимост от силна регулация, включително и етическа регулация на увеличаващата се, скоростно променяща се и имаща ключово значение за развитието на държавите сфера научна и образователна сфера. Това се вижда особено добре през последните десетилетия, когато се извърши качествен скок в квантификацията и индексацията на научната и образователната дейност, създаване на

нови и нови системи за оценка на достиженията в науката и критерии за това в какво се състои научното постижение и израстването в научната дейност. Къде печаташ, кой и къде те цитира и оценява се превръща в ключов проблем, обуславящ конкуренцията в науката. Затова се създават системи за подбор на публикации в списания с висок рейтинг според равнището на публикуваните статии, оценено чрез цитируемостта им. Изискванията днес за израстването на човек в научната сфера са много повече и с повече количествени показатели, отколкото преди четвърт век, а това се отразява и върху начина на научна оценка, върху постиженията в науката. Същото се отнася и за образователните системи, в които имаме глобализация на оценките за тяхната дейност като най-популярните прояви на това са ежегодните световни класации на университетите и системите на национални и международни оценки на резултатите от обучението на учениците на различни равнища. Това е ключов елемент, свързан с функционирането на науката във времето на неолиберален и дигитален социализъм.

Поради това се увеличават и законодателните актове и правилници, а също и етическите правила и оценки на правеното от учените. Променя се и организацията на научното познание, мястото му в цялостното функциониране на обществата, а с това регулациите, създаването и разгръщането на етически кодекси и етически комисии, центрове, институти. Всеки от университетите и институтите по света създават свои етически кодекси и етически комисии.

Втората група проблеми е свързана с промените в социалните системи, които създават необходимостта не само от нарастващо количество наука и научни изследвания за ускоряване развитието на икономиките и обществата, но и възможности за отклонения от моралните правила и норми, които правят все по-необходима именно етическата регулация. Това е свързано със следствията от самата наука, създаваща нови технологии, които променят начините, по които се правят изследвания и се генерира знание. Виждаме как се променят радикално възможностите на науката от XVI-XVII век, когато се изобретяват микроскопът и телескопът до XXI век и времето днес на изкуствения интелект, квантовите технологии и синтетичната биология. Да вземем само един пример – в университета в Сидней в Австралия с изкуствен интелект са открити над 160 000 нови вида РНК вируси, т.е. с огромна скорост нарастват научните открития. [4] Подобни тенденции виждаме във всички науки, включително и в социалните и

хуманитарните, където обработката бързо на големи количества данни променя научния процес. Виждаме го в момента с развитието на изкуствения интелект, който се превръща в основен инструмент за правене на изследвания и писане на научни статии, в процеса на преподаване във всички научни сфери. Това води до нови етични проблеми. Най-типичен сред тях е проблемът с плагиатството, който е ключов за академичната етика. От една страна, рязко се засилват възможностите за контрол върху плагиатството, благодарение на това, че академичните звена, а и всеки от нас много по-лесно днес в епохата на дигиталната икономика могат да правят проверка на текстове, доколко са оригинални и доколко са заимствани (или преписани) от някой друг.

От друга страна се появяват съвсем нови проблеми, свързани с плагиатството и неговото установяване и оценка, които не са съществували досега и за които тепърва трябва да се създават и съответните етически норми. Засилват се реакциите от страна на различни творчески професии за това дали при обучението на изкуствения интелект чрез големите езикови модели техните работи може да бъдат предоставяни на изкуствения интелект и дали използването на милиони научни статии и книги в интернет за обучение на изкуствения интелект е плагиатство или не. Стои въпросът как всеки от нас да защити и дали да защити своите текстове от използването им за обучение на изкуствения интелект.

Днес и в научната работа, и в образователния процес може да се използва изкуствен интелект за генериране на съдържание. Студентът може да възложи на изкуствен интелект да напише дипломната му работа. Много по-значим е обаче този проблем в научната работа, където се извършват качествени промени във феномена плагиатство. Изследванията в момента показват например, че изкуственият интелект има потенциал да автоматизира 60 до 70 % от дейностите на работещите в областта на знанието. [5] Като се имат предвид тенденциите за качествен скок в научните изследвания, в прогнозирането в различни сфери и ускоряването на нови открития, особено в медицината, природните и инженерните науки с помощта на използване на изкуствен интелект, при което стои въпросът за това кой ще е авторът на новото знание и как ще се разграничава приносът на учения от това, което е резултат на изкуствения интелект ключов е въпросът как ще дефинираме плагиатството в този случай. Може ли ChatGPT да бъде съавтор на една научна статия? Ще се променя характерът на научните

взаимоотношения в научни колективи, при които изкуственият интелект ще участва в генерирането на ново знание и в образователния процес? Очевидно през следващите години в световен план в хиляди научни звена и университети ще има пренаписване на етическите кодекси, промени в етическите комисии, които реагират на тяхното спазване и използването на изкуствения интелект като инструмент и за морален контрол. Известно е, че още преди сегашното им ускорено развитие академичните институции и редакторите на академичните списания имат вече алгоритми, чрез които да проверяват автентичността на авторските текстове на научните работници и наличието на плагиатство. Тази възможност ще се развива и променя през следващите години, тъй като изкуственият интелект ще дава възможности за нови форми на плагиатство, правени от него и чрез него, но и на нови форми на контрол.

Третата група от проблеми е свързана с това, че през последните десетилетия на глобализиран неолиберален капитализъм и на Трета и Четвърта индустриални революции трансформацията на обществата е като цяло по посока на приватизация на научните дейности в ръцете на огромно количество частни субекти, на рязка маркетингизация на образователните системи и научните изследвания, които се подчиняват на логиката на пазара. Първият, който моделира науката като пазар на идеи, а нейните институции като механизми за осигуряване на права на собственост – интелектуална собственост е социологът Робърт Мъртън в едно свое изследване от 1988 г. (Merton, 1988) Това са началните години на неолибералната епоха, когато конкуренцията става ключова и за академичната наука, която произвежда в университетите определени форми на капитал – човешки и интелектуален капитал. Знанието се комодифицира, то е продукт и стока, като всичко останало на пазара. В своето изследване „Академична критика на неолибералната академия“ австралийският учен Андрю Уилан показва учените, които продуцират знанието се превръщат самите те в неолиберални субекти, при които индивидуализмът, а не солидарността и сътрудничеството играят основна роля. (Whelan, 2015) Популярна става неолибералната теза, че общественото образование е неефективно и водеща става ролята на частните университети, общественото образование е недофинансирано. Неолибералното управление на университетите се основава на печалбата и това определя начина, по който се набира и заплаща персоналът. Затова около 70 % от преподавателите в американските

университети са на временен трудов договор или на хонорар, а някои от тях са дори бездомници, поради недостиг на средства, което ги прави силно уязвими и морално. [6] Говори се появата на „академичен прекариат“ и „параакадемици“.

Университетите се конкурират за студенти на глобалния пазар, така както всяка компания се конкурира за съответни продукти и услуги с останалите. Висшето образование е стока, която се предлага от университетите като доставчици на услуги на студентите като клиенти. Самите студенти, родени в неолибералната епоха, както отбелязва Р.Фас в своята работа „Измама и плагиатство“ са „израснали в ерата на упадък на публичния морал“. (Fass, 1990; 171) А в друга работа на американския изследовател М. Мофат, посветена на академичното безчестие, се казва: „Университетът на бакалавърско равнище е място, на което измамата е почти така естествена като дишането и тя е академично умение, което е почти така важно като четенето, писането и математиката.“ (Whitley Jr., Keith-Spiegel, 2002) Това води до множество системни негативни следствия и съответните етични измерения. Ключово такова следствие е възходът на корупцията в академичната сфера. Така например в университетите 56 % от учените, занимаващи се с етика на изкуствения интелект, са финансирани от големите технологични компании и се съобразяват в анализите си с техните лобистки интереси, а не с интересите на обществото и човечеството. (Sirota, 2023) Преди няколко години в американските университети избухна огромен скандал за корупция за милиони. Богати американци, сред тях финансови босове, едри капиталисти, мениджъри на корпорации, холивудски звезди, са давали огромни пари, за да вкарат през задния вход децата си в елитните учебни заведения. В същото време по-бедната част от обществото се сблъсква с тежки финансови бариери. За да учат там, по-бедните трябва да покажат показатели в тежка конкуренция и изпити. Богатите са плащали за фалшифициране на точките, които децата им са получавали в стандартизирания тест на системата за проверка на знанията SAT, мамели са за техните успехи като спортисти, които също имат значение при приемането в американски вузове. По-късно са фалшифицирали и резултатите от представянето им като студенти, за да могат, след като получат диплома, да намерят бързо кариерно развитие на най-високи места в различните корпорации и институции. В Принстънския университет например е шест пъти по-вероятно да бъдеш приет за студент не по заслуги, а поради наследствено богатство или известна фамилия. Делът на

американците, които смятат, че влизането на децата им в университетите е в резултат на честна и справедлива конкуренция, е по-малко от 20%. Останалите виждат зад този процес корупция и привилегии за богатите. [7] [8] В своя анализ „Американските университети са в криза“ Джордж Фридман, известен като създател на „Стратфор“, най-голямата частна аналитична и разузнавателна организация в света, пише: „Елитните университети търсят социални конформисти, а не разрушители на статуквото... Неконформисти – хора, които са с радикално различни възгледи, които може да са неприемливи за някого, не са добре дошли“ дори в Харвардския университет. И у нас почти всеки научен работник може да разказва за проблеми в отношенията в своята катедра, отдел, секция, университет, институт, които се разминават не само с академичната етика, но и с всекидневния морал на интриги, завист, зложелателство.

Неслучайно доверието в академичната сфера е ниско. Проучване на агенция Галъп в САЩ на доверието във висшето образование показва, че нарастваща част от гражданите имат все по-малко доверие към него. Едва 36% от тях отговарят, че имат голямо или достатъчно голямо доверие на сегашното висше образование, докато повечето от тях имат малко доверие (32%) или никакво доверие (32%). При това този процес на спад на доверие се разгръща много бързо. Когато Галъп за първи път измерва доверието във висшето образование през 2015 г., 57% са имали голямо или достатъчно доверие към него, а 10% са имали малко или никакво. Резултатите са катастрофални за по-малко от 10 години. Когато се търсят причините за това падащо доверие, отговорите са, че университети не са политически безпристрастни, прокарват политически програми, не преподават нужните умения и следването в тях е много скъпо, водещо до гигантски студентски дългове на милиони американци. 41 % от американците говорят, че университети са „твърде либерални“, опитват се да „индоктринират“ и „промиват мозъците“ на студентите, не позволявайки им сами да обясняват нещата. Говорят за падащо качество на преподаването, неравен достъп до него, проблеми със свободата на словото. Те не вярват в неговите перспективи - 68 % говорят, че то се движи в неправилна посока, а едва 31 % смятат, че тази посока е правилна. (Jones, 2024)

Четвъртата група от проблеми е свързана с отношението между академична етика и идеологии. Както етиката изобщо, така и академичната етика винаги са били свързани в една или друга степен с ценности, стоящи в основата на различни идеологии

и светогледи, които влияят и върху груповите и обществени морални оценки на научната дейност. Не е случайно, че навсякъде по света имаме случаи на санкционирани учени, поради това, че имат определени ценности и виждания. Между една четвърт и една пета от репресираните от още от макартизма, загубили работата си, заради своите възгледи в САЩ в края на 1940-те и 1950-те години, са университетски учени. (Jackson, 2024) Затова и сблъсъкът на идеологии и промяната на доминацията на една или друга идеология влияе и върху моралното поведение в академичната сфера. Това го видяхме особено силно в нашата академична общност през последните десетилетия в условия на радикална смяна на идеологиите, при която предишни преподаватели по научен комунизъм и история на БКП, учени от Института по история на БКП, завършили с предимство в съветски университети, налагащи и преподаващи крайни версии на предходните идеи на комунизма след 1989 г., се превърнаха в патологични антикомунисти.

Това, което се наблюдава през последните години с нарастващата поляризация, деглобализация, фрагментация, геополитически противопоставяния и разпад на системни партии, е засилваща се роля на идеологическите ценности в академичната сфера. Изострят се идеологическите противопоставяния, които имат следствия и върху цялостната ценностна система, включително и в академичната сфера. Това е особено характерно за социалните и хуманитарните науки, които са директно свързани с различни идеологии и ценности, а същевременно голяма част от техните знания се генерират от частни неправителствени организации и корпоративни мозъчни тръстове, свързани с интереси на частни субекти и геополитически сили.

Пред десетина години се запознах на една конференция с икономиста Джеймс Гълбрайт, професор в Тексаския университет и син на знаменития американски икономист Джон Гълбрайт, съветник на няколко президенти. В разговора помежду ни той ми се оплака, че понеже бил ляво ориентиран, а не привърженик на неолибералния икономикс, не го пускали да преподава в катедра „Икономикс“, а бил принуден да работи в катедра „Публична администрация“. Аз се учудих, че в САЩ има такава цензура и му казах, че в България се превеждат и са известни ляво ориентирани американски икономисти, критици на неолибералния икономикс – Джоузеф Стиглиц и Пол Кругман. „Знаеш ли на колко години са те“, попита ме той. „И двамата минаха 60 и вече не им

пука, че могат да ги ограничат в университетите. Преди това не пишеха така. Кругман беше дори в екипа от съветници на Роналд Рейгън.“ Това е академичната етика в САЩ.

Това, за което говори Гълбрайт днес се засилва дори. Съществува гигантско разделение във вижданията за моралните ценности като цяло между така наречените либерално-прогресистки виждания и възхождащите консервативни сили, което намира израз и в академичната сфера. В САЩ например академични учени, работещи по изследователски проекти за установяване на дезинформация в медиите, са изправени пред съдебни дела и призовки от ръководена от републиканците комисия на Конгреса, обвинени че цензурират консервативни идеи под прикритието на борба с дезинформацията. Те отричат твърденията и заявяват, че са изправени пред мощна атака за сплашване и прекъсване на дейността им. (Chopra, Pigman, 2024). Във Великобритания наскоро известното списание „New Statesman“ публикува статия със заглавие „Как пълзящата цензура завладя британските институции“ и в нея се казва: „Великобритания има проблем със свободата на словото“, „Изследванията се потискат, ако заключенията им са неудобни, книгите се дезинфекцират или изобщо не се публикуват, а учените се тормозят от техните институции.“. Там се съобщава, че над 600 учени са подписали отворено писмо, в което се казва, че „стотици академични учени и студенти са били преследвани, цензурирани, заглушени или дори уволнени през последните 20 години за изразяване на законосъобразни становища.“ (Barnes, 2024)

В образователната сфера у нас го виждаме в сблъсъците във връзка с въпроса да се преподават или не идеи, свързани с така нар. джендър идеология. Видяхме обществената реакция във връзка с декларацията на академичния съвет на Софийския университет по повод интервю на проф. Дарина Григорова - преподавател в университета. Типичен израз в това отношение са също огромните разделения в интерпретациите на историята и начина, по който се вижда и описват у нас историческите факти и събития от различни академични учени. Още по-силни са цивилизационните разделения, оформящи се между западните неолиберални визии за света, руската консервативна традиция, китайския модел на развитие, християнство и ислям и т.н. Известният американски и британски историк Нийл Фергюсън пише, че в света, в който живеем, „преподаването на история е станало ужасно изопачено от

идеологическата загриженост на съвременната „прогресивна“ левица от политиката на расова и сексуална идентичност.“ (Ferguson, 2024).

Петата група от проблеми, имащи значение за академичната етика са свързани с ускореното производство на знания с непредвидени следствия и възхода на рискове, които са системно свързани както с неолибералния капитализъм, така и с научните открития и технологиите, на които се базира той. Сред тях особено важни са етическите проблеми, които се появяват вследствие на нарастващите количества рискове, носени от технологиите и потребността от тяхната регулация, включително и от етическа регулация. Още през 1990-те години по времето на Третата индустриална революция това води до идеята за появата на „глобално рисково общество“. Днес то се проявява, както с нарастващите климатични рискове, които убиват хора и унищожават материално богатство, така и с генерираната с изкуствен интелект фалшива информация, нов тип войни, с поляризацията на обществата, свързани с изострящи се противоречия, хиляди кибератаки всекидневно и гигантска киберпрестъпност. Днес с Четвъртата индустриална революция и с експоненциалността, конвергентността и подривността на производството на нови знания в областта биотехнологиите, синтетичните технологии, изкуствения интелект, роботиката, метавселената, квантовите технологии, съчетани с рязката конвергенция на разделени преди това подсистеми в глобален план водят до неочаквани и фатални рискове, при които един човек или малка група, действащи от другия край на света, може да бъдат причина за смъртта на милиони и милиарди хора, а това изисква нови регулации, промени и в академичната етика.

Да вземем само един пример – според последния доклад за киберсигурността на Майкрософт потребителите му са подложени на над 600 милиона кибератаки всеки ден. И това е само един от гигантското количество рискове, пред които сме изправени, изискващи регулация, включително и етическа регулация. Системните следствия от технологичните промени водят до нарастващо количество сфери, в които се въвеждат етически правила. Неслучайно през последните години Глобалният икономически форум публикува ежегодни Доклади за глобалните рискове. Характерен пример в това отношение са климатичните промени, както и прогнозите за рисковете от изкуствения интелект. На това се реагира с нарастващо количество контрол, регулации, събиране и

използване на големи данни и затова се говори, че човечеството навлиза в така нар. „интелигентна епоха“.

Шестата група от проблеми е свързана с рязкото нарастване на геополитическите противопоставяния, кражбата на таланти и технологични знания, с това, което ООН нарича „нова ера на конфликти и насилия“. [10] Засилващите се геополитически разделения, противопоставяния, конфликти намират израз и в разделения в оценъчните системи, в това кой и как оценява качеството и значението на определени открития. Тук етическият въпрос е в каква степен учените ще участват в засилването на тези конфликти или ще направят всичко възможно да ги предотвратят. Да вземем следното: рейтинговите системи и публикуването в списания, които са с висок импакт фактор, се създават в англо-американския свят, който сега е в нарастващи конфликти с останалия свят. Затова се появяват алтернативни оценъчни системи. Типичен пример в това отношение е Русия, която има своя система на рейтингови списания, където публикуват нейните учени, имащи право и възможности да публикуват и в западни рейтингови научни списания. Сега с геополитическата битка настъпва и тук противопоставяне. На 31 март 2022 г. водещи западни научни издателства (по-специално ACS Publications, Cambridge University Press, Elsevier, IOP Publishing, Springer Nature и други), публикуващи голяма част от рейтинговите научни списание в света, обявиха, че осъждат нападението на Русия в Украйна и във връзка с това спират сътрудничеството с руски и беларуски научни организации. Същевременно на руските учени се запазваше право да публикуват в списанията. Издателство Elsevier реши обаче, че плащанията от автори от Русия за статии публикувани в неговите рейтингови списания с отворен достъп, ще бъдат изпращани в подкрепа на Украйна. [11] Така възникна моралният проблем пред учените – дали са готови да плащат за своите статии в тези списания и да им вдигат рейтинга с тях, ако техните пари отиват за използване от едната страна в световния геополитически сблъсък. Морално ли е те да плащат за своите публикации с желанието си да правят кариера с тях, ако техните пари в отиват помощ на една от страните в този световен геополитически конфликт. Това се отнася силно за руските учени, публикуващи в такива списания, които бяха призовани да не правят това. [12]

Същевременно имаме ускоряване на производството на знания за военни цели, което радикално променя ролята на войните, глобалната надпревара в производството на

нови знания и изостря проблема за етичността в провеждането на определени научни изследвания, които водят до нарастваща опасност от всеобщо унищожение. Съчетанието на ускорен научен и съответно геополитически възход с геополитически разделения, нестабилност, фрагментация прави много по-рискови предвидените и непредвидени следствия от новите научни изследвания, за които говори още през 90-те години на XX век Улрих Бек в своята книга „Глобалното рисково общество“. В резултат на гигантския научен и технологически възход през последвалите три десетилетия днес то е много по-рисково и учените участват по-активно от всякога досега в този процес на генериране на рискове.

Всичко това прави академичната етика много по-нужна и значима днес отколкото във всеки друг период на световната история. Повече от всякога стои проблемът за етиката при вземането на решения, за ценностите на основата на които се прави това, за отговорността на учените и на всички, които генерират ново знание. Повече от всякога е необходимо развитието на етика на науката, технологиите и иновациите, свързана с отговорността на отделните учени, институти, организации за етично използване на знанията и технологиите, както в национален, така и глобален план. Светът днес създава наука, знания, образовани хора повече от всякога в световната история, но се нуждае и от академична етика повече от когато и да е било преди това.

БЕЛЕЖКИ

[1] **Luna-Ostaseski, Gabe.** Announcing The Knowledge Work Demand Index, <https://www.usebraintrust.com/blog/knowledge-work-demand-index-july-2021>, July 28 2021

[2] **Haak, Laurel L. and Davut Emrah Ayan, Donna K. Ginther.** How many Researchers are there in the World ... and why we should care, https://figshare.com/articles/presentation/How_many_researchers_are_there_in_the_world/_16926766?file=31338292, November 5, 2021

[3] **Curcic, Dimitrije.** Number of Academic Papers Published Per Year, <https://wordrated.com/number-of-academic-papers-published-per-year/>, June 1, 2023

[4] **Fernandez, Ray.** Sydney University AI Discovers 160,000 New Viruses: Interview, https://www.techopedia.com/news/sydney-university-ai-discovers-160-thousand-new-viruses?utm_campaign=organic&utm_source=social&utm_medium=facebook&utm_content=sydney-university-ai-discovers-160-thousand-new-viruses&fbclid=IwY2xjawGIZzhleHRuA2FlbQIxMAABHbu7ZoEfO1QKBOzGyvTW5MvF

MWjyLxI6pD649_QtszysiUnXW452w2RDJw_aem_BHu9ilkGbAwUiWrjUkUb1g,17
October 2024

[5] Technology alone is never enough for true productivity, https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/technology-alone-is-never-enough-for-true-productivity?cid=njt2-soc-fce-mbm-m01-njt2-glb-ip&linkId=610576540&fbclid=IwY2xjawFuYVhleHRuA2FbQIxMAABHfNu6_B70y60gkxIpBDuFn9MFtlSh2ScLDc9tub9_iAwPUTde7esNOHVEg_aem_nl2S0WV3i8TqZnPQ_cXrXw#/, September 13, 2024

[6] **Flannery, Mary Ellen.** The Homeless Professor Who Lives in Her Car, <https://www.nea.org/nea-today/all-news-articles/homeless-professor-who-lives-her-car>, November 1, 2017

[7] **Schubach, Alanna.** How the Other Half Goes to College, <https://jacobinmag.com/2019/04/college-admissions-guidance-inequality-barriers-bribery?fbclid=IwAR316IwmYBL0O2DMkqknfjGfDHVHr5FJ9bAXsO0YNXe0NA4zFDSuRxOxIx8>, April 18, 2019

[8] **Zorfass, L.** Money, Education, and the Farce of Justice, In: <https://theredphoenixapl.org/2019/04/27/money-education-and-the-farce-of-justice/?fbclid=IwAR370GGyN9xXDpZqbotD9A6dYbkBPFhMXsxLxP8oWeEUuR2DRoDT6drsGJk>, April 27, 2019.

[9] Microsoft Digital Defense Report 2024, <https://cdn-dynmedia-1.microsoft.com/is/content/microsoftcorp/microsoft/final/en-us/microsoft-brand/documents/Microsoft%20Digital%20Defense%20Report%202024%20%281%29.pdf>, p. 9.

[10] New era of conflict and violence (United Nations [UN], 2023), <https://www.un.org/en/un75/new-era-conflict-and-violence>, May 28, 2024

[11] Black mark in the “white list”. What threatens Russian scientists by forcing them to donate to Ukraine?, <https://t-invariant.org/2024/07/black-mark-in-the-white-list-what-threatens-russian-scientists-by-forcing-them-to-donate-to-ukraine/>, July 18, 2024

[12] **Бескаравайная, Татьяна.** Ученых в России предупредили о рисках уголовного дела из-за оплаты статей в ряде изданий, <https://medvestnik.ru/content/news/Uchenyh-v-Rossii-predupredili-o-riskah-ugolovnogogo-dela-iz-za-oplaty-statei-v-ryade-izdanii.html>, 30.08.2024.

ЛИТЕРАТУРА

Barnes, H. (2024) The intolerant age. How creeping censorship captured Britain’s institutions. In: *New Statesman*, <https://www.newstatesman.com/politics/society/2024/09/intolerant-age-free-speech-britain-institutions>, September 25.

Chopra, A. and A. Pigman. (2024). US disinformation researcher laments 'incredible witch hunt'. Available at: <https://phys.org/news/2024-09-disinformation-laments-incredible-witch.html>, September 5.

Fass, R. A. (1990). Cheating and plagiarism. In: W. M. May (Ed.), *Ethics and higher education*, New York: Macmillan.

Ferguson, N. (2024). Welcome to My Time Machine. An Introduction to Applied History. Available at: https://niallferguson.substack.com/p/welcome-to-my-time-machine?r=2szwr&utm_campaign=post&utm_medium=web&fbclid=IwY2xjawGOGH1leHRuA2FlbQIxMAABHeidPLd8TylmDLPiUG544mLwmYGv7XCDBJhDMPRYFt872sKxRdw4BeuEQ_aem_B7BpееveRsTLpMyiCubR4Q&triedRedirect=true, October 29.

Friedman, G. (2019). American Universities Are in Crisis. Available at: <https://geopoliticalfutures.com/american-universities-crisis/>, March 19.

Jackson, J. (2024). 'We're seeing Universities following a corporate agenda to get favor with donors'. Available at: https://mronline.org/2024/05/30/were-seeing-universities-following-a-corporate-agenda-to-get-favor-with-donors/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2hIIUCrH_il3tEK5JGi5p11yjbgluh8gVYVIntSkkGiiBuQc9N4XGLxXs_aem_AVLNw6BihxBWu5akAov3KxIKuMzFCjh0Rv90lUCw_UxTH2XSnmj2IL3zwW2MqklHUAioyBvznNy3CmVBnbZert1S, May 30.

Jones, J. M. (2024). U.S. Confidence in Higher Education Now Closely Divided. Available at: https://news.gallup.com/poll/646880/confidence-higher-education-closely-divided.aspx?fbclid=IwY2xjawF3ETpleHRuA2FlbQIxMAABHeWf9askE574hbEp7b4cWjTUmaiWzAat3kyThPSGrIFMawfJvr2u9B4OTg_aem_TKhA1IvP2EMJvvN8LasU1Q, July 8.

Merton, R. K. (1988). The Matthew Effect in Science, II: Cumulative Advantage and the Symbolism of Intellectual Property. In: *Isis*, Vol. 79, No. 4, pp. 606-623

Whelan, A. (2015). Academic Critique of Neoliberal Academia. *Sites: new series*, 2015, vol. 12, № 1, 2015, DOI: <http://dx.doi.org/10.11157/sites-vol12iss1id258> – article –

Whitley Jr., Bernard E. and P. Keith-Spiegel. (2002). *Academic Dishonesty. An Educator's Guide*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Sirota, D. (2023) Big Tobacco's Playbook. Available at: https://jacobin.com/2023/05/big-tech-artificial-intelligence-lobbying-academic-research-influence-big-tobacco?fbclid=IwY2xjawFd8otleHRuA2FlbQIxMQABHTe1z3RjMrE4fThgXpWA9ci2KooWSS4d1UOCuFlVYAgpK2smt-WcwNH4ZQ_aem_11NW_vWHfjeZB_B4TzLsBA